

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIII

BATI'DA DOĞU KÜLTÜRÜ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Dr. Hayrani ALTINTAŞ

Batı'nın çeşitli ülkelerinde Doğu kültürü ile ilgili araştırma yapan birçok bilgin vardır. Bu ülkelerden Fransa'daki araştırmalarla yakından ilgilendim. Gerek Paris üniversitesinde ve gerekse Fransa'nın öteki üniversitelerinde Doğu ve özellikle İslâm kültürü ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmaları tanıtmak yurdumuzdaki bilimsel incelemeler için de yararlı olacaktır. Bu konuda sunduğum bu ilk yazı Strasbourg üniversitesindeki bilim tarihi ve İslâm kültürüyle ilgili araştırmalara aittir. Sayın hocam Prof.Dr.İbrahim Ağâh Çubukçu'nun da teşvikleriyle ilkin Prof.Dr.Tevfik Fahd'ın araştırmalarından bahsetmeyi uygun buldum.

Batı dünyasındaki Doğu ve İslâm araştırmaları konusunda yapılan önemli araştırma ve incelemelerde büyük katkısı olan ve Strazburg, İnsan Bilimleri Üniversitesi "Antik Yakın Doğu ve Yunan Üzerine Araştırmalar Merkezi Çalışmaları" başkanlığını yürüten Prof.Fahd, bu merkezin araştırma ve incelemelerine önemli katkılarda bulunarak bunlara kişisel olarak ta katılmıştır. Sayın Fahd'ın başkanlık ettiği bu çalışmalara örnek verilmek istenirse, "*La Collection Hippocratique et Son Rôle Dans l'Histoire de la Medecine* (Tıp Tarihinde Hippokrat Koleksiyonu ve Rolü", Leyden 1975, "*La Toponomie Antique* (Antik Yer Adları Bilimi)", Leyden 1975 ve "*Le Feu Dans Le Proche-Orient Antique* (Antik Yakın Doğu'da Ateş)" gösterilebilir. İşte bunlardan sonuncusu, "*Le Feu Dans Le Proche-Orient Antique*" adlı Leyden 1973 baskılı bir heyet araştırmasında "Eski Araplarda Ateş" (s.43-61) üzerine inceleme yapan Prof.Fahd, bu konudaki bilgileri, Ebu Osman Amr b. Bekr el-Cahiz'in (150 /767-255 /-868) "*Kitab el-Hayavân*" adlı eserini ekseriyetle kaynak göstermek suretiyle sunmaktadır. Eser eski arapların gelenek olarak devam ettirdikleri ateşler yanında organik ateşleri de kapsamaktadır.

Halen "*al-Filâha'n-Nabatiyya*"nın eleştirili bir yayını üzerinde çalışmakta olan Prof.Fahd, bunun yanında "Sentez Dergisi"indeki (*Revue*

de Synthese) araştırmalara da katılmaktadır. Geçen Mart 1977'de Katar'da yapılan Arap Tarihçileri Kongre'sine katılan Prof.Fahd, Strazburg üniversitesinde birçok derecede çeşitli tezlerin yönetmenliğini de yürütmektedir. "İslâm ve Arap İncelemeleri" konusunda da pek çok öğrencinin tez yönetmenliğini yapmaktadır. Direktörü bulunduğu merkeze ait heyetlerin teşkili, yayın ve seminer çalışmalarını da yönetmekte olan Prof. Fahd, KTEMA adı verilen yeni bir araştırma periyodığının neşrini gerçekleştirmiştir. Bu arada "Dinler Tarihi (*Histoire des Religions*)" ansiklopedisinin yayınlarına katkıda bulunmuş, ve bu ansiklopedi için *İslâm* maddesini yazmıştır. 1973 yılında beri birçok kongrelere katılan sayın Prof.Fahd, bu arada 1974'de Princeton University, 1975'de Belçika Fribourg, 1976'da Halep, Kahire ve Varşova kongrelerine katılmıştır.

Prof.Fahd şarkıyatçıların 29. milletarası Kongresine sunduğu bir incelemede İbn Vahşiya tarafından kaleme alınmış bir yazma eserdeki antik alfabe kolleksiyonu üzerine, "Dillerin ve yazıların Okunması" konusunda araştırma yapanlar için, ilgi çekici bilgiler vermektedir.

Halife Me'mun zamanında Beyt ul-Hikme'nin baş çevirmeni ve yunan felsefi eserlerinin arapçaya çevrilmesinde büyük rol oynayan Hüneyn b. İshak (ö: 260/873) Efesli Artemidore'un *Oneyrocritica*'sını "*Kitab u Tabiri r-Rüya*" adı altında arapçaya çevirmişti. Prof.Fahd bu eseri 1964 yılında Şam'da tenkitli olarak yayınlamıştır. Eserin başında, kaybolduğu sanılan yazma ve eserin diğer çevirileri hakkında bilgi vermiştir. Huneyn b. İshak'ın bu çevirinin yazarı olup olmadığı hususunda menfi tavır takınanlara bu yöndeki iddiaları inceleyerek cevap veren Fahd, yaptığı çeşitli karşılaştırmalarla Huneyn b. İshak'ın bu çevirinin yazarı olduğunu, Efesli Artemidore'un eserinin arapça başka çevirisi olmadığını, yapılan çevirilerin İbn Nedim'in kayıtlarına uyduğunu kanıtlayarak göstermektedir.

Eski Roma, Yunan ve Doğu Medeniyetleri üzerine yapılan çalışmalarla ilgili olarak "Göçebe Arap Çadırları"¹ üzerine 1976'da Strazburg'da verdiği daha sonra makale olarak yayımlanan konferansta arapların kullanmış oldukları sekiz çeşit çadır ve bu çadırların kullanışları, ve iç düzenleri ilgi çekicidir.

Mélanges d'İslamologie, cilt II'de Prof.Fahd, *al-Filâha n-Nabatiyya* yazarlarından Yanbuşad'dan naklen kokuların sebep ve meydana geliş-

1 KTEMA, (La Tente Bedouine), No.1, Strasbourg 1976.

lerini inceler ve bitkilerdeki güzel kokuların sıcaklık ve kuruluktan, kötü kokuların ise soğuk ve rutubetten ileri geldikleri neticesine varır.

“Büyücü Dünyası” (*Le monde de Sorcier*) (Du Seuil, sources orientales 7, Paris 1966) adlı incelemesinde Prof.Fahd, Hacı Halife Katip Çelebi, İbn Haldun, Ebu Melasma Mecriti ve Câhiz'den nakille sihirbazın özel eğilim ve hususiyetlerini, ruh çağırmayı, gezeğenlerin ruhaniyâtlarını kendi üzerine çekmedeki metodu anlatır. Melekler aracılığıyla yapıldığı ileri sürülen büyücülük (*theurgie*) veya tılsım hakkında bilgi veren Fahd, bunun metod ve aletlerinden bahseder. Ve bazılarına Hz.Muhammed'in izin verdiğini ve Allah'ın 99 isminin bu husustaki rolünü kaydeder. İslâm dünyasındaki efsunların tekniği hakkındaki verdiği bilgiler ilgi çekicidir. Antik medeniyetlerin vârisi olan İslâm medeniyetinde, bu noktadaki tesirlerin devam ettiklerini ve bunu silmenin mümkün olmadığını kaydeder.

“İslâm Hukukunda Çocuk (*L'enfant dans le Droit Islamique, dans "Recueils de la Société Jean Bodin", 1975*) adlı küçük incelemesinde Prof.Fahd çocukların doğumlarından yetişmelerine kadar geçen müddet içerisinde, onların yetişmesi, bakımları, anne ve babanın bu konudaki hakları, ve yetişmenin İslâm Hukuku açısından gerektirdiği vecibeler, ailesiz, suçlu çocukların durumları, İslâm hukukundaki en küçük haklara kadar varan hukukî durumlarını ele alarak bu önemli konuda İslâm'ın görüşlerini belirtmektedir.

İslâm'da Melek, Cin ve Şeytan adlı bir başka incelemesinde² Fahd, bu fenomenlerin veya manevî varlıkların bilgi yönünden kaynaklarını belirtir. Dikkati çekici olarak Hammer-Purgstall'ın Celaleddin as-Suyuti'nin *Câmi'as-Sağir*'ine dayanarak melekler hakkında 110, şeytanlar hakkında 110 ve cinler hakkında 14 hadis topladığını kaydeder ve bu konuda yazılmış eserler hakkında bibliyografik bilgi verir. Aynı eserde Fahd, bu üç varlığı kategorileri ve psiko-fizyolojik yönleriyle tanıtmaktadır.

Çeşitli konularda kişisel ve heyet çalışmaları yapan Prof.Fahd, İslâm'ın doğuşundan Hz.Peygamberin ölümüne kadar olan İslâm Tarihini özetleyerek, İslâm doktrini ve bu doktrininin veya Kur'an'ın çeşitli şekillerde uygulanması ve açıklanmasıyla ortaya çıkan dinî ekolleri tarihi ve doktrinal açıdan incelemektedir³.

2 Anges, Demon et Djins en Islam, Du Seuil, Sources Orientales 8, Paris 1971.

3 Histoire des Religions, Encyclopedie de la Pleiade, Paris.

Fahd'ın ansiklopedik çalışmaları İslâm Ansiklopedisinde de (*Encyclopedie de l'Islam*) devam etmektedir. Adı geçen ansiklopedide *Cefr* (veya Cifr), *Fâl*, *Firaset*, *Huruf*, *Hübel*, *İbn Gannam*, *İbn Şahin*, *İbn Vahşiyya* (Kitab al-Filaha al-Nabatiyya yazarı), *İbn Şîrîn* (Ebu Bekr Muhammed), *İhtilâc* (aza seyremesi), *İhtiyarât*, *İsaf ve Naila* (İslâm'dan önce Mekke'de kutsallaştırılmış çift), *Kaff* (ilm al-) (insanları fizyonomileriyle tanıma bilgisi), *İyafa* (kuş ile fala bakma), *İstiska'* (yağmur duasına çıkma), *İstinzal* (indirme), *İstiksam* (yemin etme), *İstihare* (bir şeyin hayırlı olup olmayacağını anlamak üzere abdest alıp, dua ederek uykuya yatma), *Kahin*, *Keîf* (ilm al-) *Kavs*, *Kuzah*. makalelerini yazmıştır.

Yukarıda adlarını yazdığımız kişisel, kolektif eserler ve makalelerden ayrıca, Prof.Fahd'ın eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

Kitap:

La Divination Arabe (Arap Falcılığı), İslâm'ın Doğu Yeri üzerine folklorik, sosyolojik ve Dinî İnceleme, Leyde, Brill 1966.

Le Pantheon de l'Arabie Centrale à la veille de l'hegire (Hicretin Arifesinde Orta Arabistan Tapınağı), Paris, P.Geuthner 1968.

Aşağıdaki eserler ise yayına hazırlanmaktadır:

al-Filâha n-nabatiyya, İbn Vahşiyya, I-III, Tevfik Fahd'ın eleştili yayını, Londra, Gibb Memorial Series.

L'Agriculture nabateenne, İbn Vahşiyya, fransızca çeviri, açıklamalarla yayınlayan. T.Fahd, I-III.

Introduction à l'Agriculture nabateenne (Nabat Tarımına Giriş), kolektif eser.

Kollektif eserlerine gelince;

Les Songes et leur Interpretation selon l'Islam (Rüyalar ve İslâm'a Göre Tabirleri) Sources Orientales içinde, Paris, Du Seuil, I/1959, 235-279.

Le rêve dans la société musulmane du Moyen Âge (Orta Çağ Müslüman Topluluğunda Rüya), Le Rêve et les Sôsiété Humaine içinde, Paris Gallimard 1967, 335-365.

Ğafer as-Sâdıq et La Tradition Scientifique Arabe (Cafer Sadık ve İlmî Arap Geleneği) Le Şî'isme İmamite içinde, Paris 1970.

L'onorimancie arabe et ses repercussions sur l'oniromancie de l'Occident medieval, (*Arap Rüya Tabiri ve Orta Çağ Avrupa'sının Rüya Tabiri Üzerindeki Tesirleri*), Oriente e Occidente nel Medioevo: içinde: Filosofia e Scienze, 13. Convegno Internazionale della Fondazione Alessandro Volta. Roma, Accademia Nazionale dei Lincei, 1972, 347-371.

Un Traite des eaux dans al-Filâha n-nabatiyya (hydrogeologie, hydraulique agricole, hydrologie), (*Filâha n-nabatiyyada suların incelenmesi*), La Persia nel Medioevo, Roma, Accademia dei Lincei 1971.

Conduite d'une exploitation agricole d'après al-Filâha n-nabateenne (*Nabat Tarımına Göre Tarımsal Bir Toprağın İşlenmesi*), Memorie J. Schacht dedicato içinde: Studia Islamica XXXII/1970, 109-128.

Le Calendrier des Travaux Agricoles d'après l'Agriculture Nabateenne (*Nabat Tarımına Göre Tarımsal Çalışmalar Takvimi*), Orientalia Hispanica (Mélanges Pareja) içinde, I, Leyde, Brill, 1974, 245-272.

Genèse et causes des saveurs d'après l'agriculture nabateenne (*Nabat Tarımına Göre Tatların Sebep ve Meydana Gelişleri*), Mélanges Le Tourneau içinde: Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée 13-14/1973, 319-329.

Le pèlerinage à la Mekke (Mekke'ye Hac), Etude d'Histoire des Religions, I, Paris, P.Geuthner, 1974, 65-94.

La Visite de Mahomet aux Enfers (Muhammed'in Cehennemleri Ziyareti), aynı dergi içinde.

L'Agriculture Nabateenne: son raport à l'histoire économique de la Mésopotamie avant l'Islam (*Nabat Tarımı*), Seminer ve Konferans çalışmaları, Princeton University, Spring and Summer 1974.

Matériaux pour l'histoire de l'Agriculture en Irak: al-Filâha n-Nabatiyya, Handbuch der Orientalistik, Leyde, Brill.

L'abeille en Islam (İslâm'da Bal Arısı), Traité de biologie de l'Abeille içinde, Paris, Masson 1968, C.V.

Çeşitli Dergilerdeki Makaleleri:

Une Praitque cléromantique à la Ka'ba préislamique, (Semitica VIII / 1958, 54-79.

La Traduction Arabe des Oneirocritica d'Artémidore d'Ephèse, (Efesli Artemidore'nin Oneirocritica'sının arapça çevirisi), Arabica 78/1960, 87-89.

Les Présages par le corbeau, Cahiz'e atfedilen bir parçanın incelenmesi, Arabica 8/1961, 30-58.

Louis Massignon et son oeuvre, Adab (Beirut), 5/1963, 108-112.

Let corps de métiers au IV/Xe siècle à Bağdad d'après le chapitre XII d'al-Qadiri fi t-ta'bir de Dinawari, Journal of economic and social history of the Orient, 8/1965, 186-212.

Le pluriel en arabe, Bulletin de la Faculté des Lettres de Strasbourg, Mars 1965, 557-574.

L'enseignement des langues et de la civilisation islamique à Strasbourg, Revue des Etudes Islamiques, 34/1966, 205-214.

Retour à Ibn Wahsiyya, Arabica 16/1969, 83-88.

Psychologie animale et comportement humain dans les proverbes arabes, Revue des Syntheses, 61-62/1971.

Chronique bibliographique, Revue d'histoire et de Philosophie religieuses, 1971, 175-190.

De Petrus Alphonsi a İdris Shah, Revue des Etudes Islamiques, 41/1973.